

РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОСЛИГИ

ТДПУ доценти фалсафа фанлари номзоди, М.Х.Тиллаволдиева

Аннотация. Ушбу мақолада рақамли технологияларининг моҳияти ва ўзига хослигига доир айрим масалалар таҳлил этилади. Шунингдек, интернет, телевидение, кино, радио, видео, мобил телефони, турли маълумотлар акс этган слайд ва суратлар каби алоқа ва маълумот узатувчи воситаларнинг жадал ривожланиб бориши, рақамли-аксиологик -маданиятини шакллантириш ҳамда ўсиб келаётган авлоднинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммоларини англаш ва бартараф этиш – бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири эканлигига эътибор қаратилади.

Таян тушунчалар: рақамли таълим, усул, услуб, ижтимоий, онлайн, ахборот, жамият, интернет, маданият, коммуникация, глобаллашув, технология, медиасаводхонлик, ижтимоий тараққиёт ва бошқалар.

Таъкидлаш жоизки,, замонавий глобаллашув шароитида олий таълим соҳасидаги онлайн ўқитиш усуллари замонавий рақамли воситалари билан бойитилиши натижасида таълим сифатининг янада ортиши кутилмоқда. Бу борада масофавий ўқитиш усули ўқитувчи-педагог ва талабалар учун ҳам қатор қулайликларга эгаллиги билан алоҳида аҳамиятга эгадир. Эндиги вазият талабалар учун зарур бўлган ўқув-услубий материаллар ахборотни ҳимоялаш муаммоси асосан компьютер тизимлари ва тармоқлари соҳасида фаолият кўрсатувчи мутахассислар ҳамда замонавий компьютерлар воситаларидан фойдаланувчилар эътиборини жалб этмоқда. Бундай ахборот воситаларига асосан, ёшлар жуда катта қизиқиш билан қараши ва улардан кенг фойдаланишини ҳисобга олсак, ҳақиқатдан ҳам, бу масаланинг нақадар улкан аҳамиятга эга эканини англаш қийин эмас. Шу жihatдан ушбу мақолада ахборот технологияларининг ижтимоий тараққиетдаги тутган ўрни масаласига эътибор қаратилди .

Маълумки, ахборот оламида интернет, интернет-телевидение, интернет-радио, электрон почта, онлайн-видео каби кўплаб янги ахборот тарқатиш технологиялари тез суръатлар билан ривожланмоқда. Замонавий глобаллашув шароитида олий таълим соҳасидаги онлайн ўқитиш усуллари замонавий рақамли ахборот воситалари билан бойитилиши натижасида таълим сифатининг янада ортиши кутилмоқда. Бу борада масофавий ўқитиш усули ўқитувчи-педагог ва талабалар учун ҳам қатор қулайликларга эгаллиги билан алоҳида аҳамиятга эгадир. Эндиги вазият талабалар учун зарур бўлган ўқув-услубий материаллар ахборотни химоялаш муаммоси асосан компьютер тизимлари ва тармоқлари соҳасида фаолият кўрсатувчи мутахассислар ҳамда замонавий компьютерлар воситаларидан фойдаланувчилар эътиборини жалб этмоқда. Бундай ахборот воситаларига асосан, ёшлар жуда катта қизиқиш билан қараши ва улардан кенг фойдаланишини ҳисобга олсак, ҳақиқатдан ҳам, бу масаланинг нақадар улкан аҳамиятга эга эканини англаш қийин эмас.

Ахборот оламида интернет, интернет-телевидение, интернет-радио, электрон почта, онлайн-видео каби кўплаб янги ахборот тарқатиш технологиялари тез суръатлар билан ривожланмоқда.

Бугунги кунда ахборот оламида интернет, интернет-телевидение, интернет-радио, электрон почта, онлайн-видео каби кўплаб янги ахборот тарқатиш технологиялари тез суръатлар билан ривожланиб, уларнинг аудиторияси ва таъсир доираси тобора кенгайиб бораётганлигига гувоҳ бўлмоқдамиз. Бундай ахборот воситаларига асосан ёшлар жуда катта қизиқиш билан қараши ва улардан кенг фойдаланишини ҳисобга олсак, ҳақиқатдан ҳам, бу масаланинг нақадар улкан аҳамиятга эга эканини англаш қийин эмас.

Маълумки, аҳоли ўртасида, жумладан, ёш авлод онгида дунёда, ён-атрофимизда бўлаётган воқеа-ҳодисалар, янгиликлар ҳақидаги фикрларнинг шаклланишида ахборот воситалари катта роль ўйнайди.

Интернет, телевидение, кино, радио, видео, мобил телефони, турли маълумотлар акс этган слайд ва суратлар каби алоқа ва маълумот узатувчи рақамли воситаларнинг жадал ривожланиб бориши ҳаётимизни сифат жиҳатдан ўзгартириб, кўплаб янги муаммоларни, масалан, рақамли - маданиятини шакллантириш ҳамда ўсиб келаётган авлоднинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммоларини англаш ва бартараф этишни тақозо этади.

Ахборот коммуникация ва рақамли технологиялардан фойдаланиш маданияти ўқувчини мустақил фикр юритишга, ижодкорлик фаолиятларини ривожлантиришга, ахборот олиш, уни қайта ишлаш, умумлаштириш, хулоса чиқаришга ўргатиб, ёшларнинг дунёқараши, интеллектуал салоҳиятининг ривожланишига ва қамол топишига замин яратади. Ёшларимизнинг ахборот билан ишлаш, ахборот қидириш, турли ёлғон маълумотларга алданиб қолмаслик, зарур ахборотларни ажрата билиш, қайта ишлаш, тартибга келтириш, ахборот мазмунини тушуниш, дўстларга ҳолис манбаларни узатиш, мантиқий фикрлай олишни ўрганиш асосида ахборот маданияти шаклланади. Ахборотнинг ким учун ва нима мақсадда тайёрланганлигини тушуна билиш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир ўқувчи алоқа соҳасида қандай техник воситалар ишлатилиши тўғрисида умумий тасаввурга эга бўлиши керак.

Бугунги глобаллашув жараёнида ёшларда ахборотларни таҳлил қила олиш, ахборотдаги асосий хабарни ажратиш, алоқанинг йўналишини, унинг яширин маъносини тўғри тушуниш, қисқа қилиб айтганда, ҳар қандай ахборотни таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантиришга таълимнинг барча босқичларида алоҳида эътибор қаратиш лозим деб ҳисоблаймиз.

Умуман, таълим тизими олдидаги устувор вазифалардан бири ёш авлодга замонавий билим бериш билан бирга, уларни мустақил рақамли маданият ила фикрловчи, умуминсоний ва миллий қадриятларни эъзозловчи, юксак инсоний фазилатларга эга ватанпарвар инсон сифатида тарбиялаш ҳамда ёшлар онгида турли мафкуравий таҳдидлар ва ахборот хуружларига қарши маънавий иммунитетни шакллантиришдан иборатдир. Бугунги глобаллашув жараёнида ёшларнинг замонавий ахборот-коммуникация тармоқларидан, хусусан, интернетдан фойдаланиш, ахборотларни таҳлил этиш борасидаги билим ва кўникмаларини юксалтириш муҳим масала ҳисобланади. Маълумотларда келтирилишича, ҳар бир фойдаланувчи кунига интернетдан фойдаланиш учун кўплаб вақт ажратар экан. Бироқ бугунги кун талабига кўра эса, зарур ахборот ва маълумотларни кераксиз ва ярқисиз, сохталаридан ажрата олиш, яъни медиасаводхонликка эга бўлиш зарурати юзага келди. Аввало, медиасаводхонликнинг ўзи нима, нега унга бугун дунё бўйлаб талаб ортиб бормоқда каби саволларига жавоб топиш лозим.

Чунки сўнгги йилларда ахборот оқимининг бир неча баробар тезлашиши, ижобий маълумотлар билан бир қаторда, салбий характердаги ахборотнинг

кўпайиши медиасаводхонликка эга бўлиш заруратини кўйди. Анъанавий тарзда медиасаводхонлик шахсинг асарларни таҳлил эта олиш ва сифатли матнларни яратишдан иборат бўлган.

Ракамли таълим - укув жараёнини визуал материаллар билан бойитишга, дарсинг сифатли ўтилиши ва ўқувчи-талабалар томонидан ўзлаштириш самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Шу билан бирга, модем, фото, видео, компьютер технологиялари, Интернет билан дўстлашиш, билимларни кенгайтириш имконини яратади. «Лекин медиа яхшилик билан бир қаторда, ёвузликка ҳам хизмат қилишга қодир. Бугун «ўргимчак одам»га ҳавас қилиб, ўзини пастга отган болалар, рекламаларда берилаётган барча ахборотларга ишонувчи шахслар, ёт ғояларга эргашиб кетаётган кимсалар ҳам бор», — дейди журналист ўз фикрининг давомида.

Бугунги ракамли муҳитини тушунишда медиасаводхонлик муҳим аҳамият касб этади. Ёшларда аввало, ОАВ орқали узатилаётган ва қабул қилинаётган кундалик ахборотни саралаш кўникмаларини, турли ахборотларни қабул қилгандан кейин ҳам ҳар қандай вазиятда тўғри қарор қабул қилиш, ахборот қаердан, ким томонидан ва нима мақсадда узатиляпти, ўзида кимнинг манфаатларини акс эттиряпти деган тушунчаларни шакллантириш лозим. Моҳияти ўрганилмаган, ёлғон тарқатилаётган хабар ва ахборотларнинг ҳаётимизни тубдан ўзгартириб юбориши муқаррардир. Юқоридаги мақолада: «Айнан ахборотни таҳлил этмай, ўз ҳолича қабул қилиш оқибатида, дунёнинг турли чеккаларида ёшлар жиноятга қўл урмоқда, ўзини кино қаҳрамони сифатида ҳис қилганлар эса, «қаҳрамон» хатти-ҳаракатларини такрорлаган ҳолда қўлларига қурол олиб, бегуноҳ инсонлар ҳаётига зомин бўлишмоқда. Демак, айнан ана шу ҳолатларнинг олдини олиш, ахборотга онгли равишда ёндашиш бугун замон талабидир» — деган сатрлар баён этилган.

Қайд этганимиздек, глобаллашув, глобал ахборот жамияти шаклланиши шароитида ахборот-коммуникация технологиялари, авваламбор, интернет болалар ва ўсмирлар ривожланишига таъсир этувчи муҳим омилга айланиб бормоқда.

Шу билан бирга, ахборот-коммуникация, интернет-технологияларининг жамият ҳаётининг барча соҳаларига кенг миқёсда жорий этилиши ёшларни ахборот соҳасидаги хавф-хатарлардан ҳимоя қилиш, четдан кириб келаётган

мафкуравий хуружлардан, уларнинг онгини бузғунчилик таъсирларидан сақлаш масалаларининг долзарблигини кучайтирди.

Ижтимоий тармоқлар, компьютер ўйинлари фойдаланувчилари, видео ва киномаҳсулот истеъмолчилари уларнинг жисмоний ва маънавий-ахлоқий ривожланишига салбий таъсир кўрсатувчи ахборотларга дуч келаётган ҳолатлари учрамоқда. Бу борада ривожланган демократик мамлакатлар тажрибаси алоҳида эътиборга молик, уларда мазкур масалалар қуйидаги вазифалар орқали ҳал этилади:

- ёшлар ва болаларни ахборот маконида ҳимоя қилишга қаратилган миллий қонунчиликни ривожлантириш;
- медиа-саводхонлик, тармоқда мулоқот қилиш одобини юксалтириш;
- интернетда хавфсиз ишлашни қўллаб-қувватлашнинг техник механизмларини яратиш;
- мазкур масалаларни ҳал этишда давлат органлари, таълим муассасалари, оила, фуқаролик жамияти институтлари, ОАВ кенг иштироки ва ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш ва бошқалар.

Маълумки, миллий қонунчилигимизда ҳам ёшларни носоғлом ахборотлардан ҳимоялашнинг механизмлари мавжуд. Хусусан, «Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида»ги Қонунда «Ўзбекистон Республикасида ёшлар орасида одоб-ахлоқни бузишга, шу жумладан, зўравонликни, ҳаёсизликни ва шафқатсизликни ташвиқот қилишга қаратилган ҳар қандай хатти-ҳаракатлар ман этилиши», «Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонунда «Порнография, шафқатсизлик ва зўравонликни намойиш этувчи, инсон кадр-қимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўлувчи оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, адабиётларни тарқатиш ҳамда филмларни намойиш этиш тақиқланиши» белгилаб берилган.

Тезкор интернет орқали қабул қилинаётган, ахборотларнинг аксарият фойдаланувчилари ёшлар ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутати Фахриддин Солийевнинг «Интернетдан фойдаланиш маданияти» мақоласида шундай дейилади: Глобал ахборот маконига реал кўз билан қарайдиган бўлсак, ҳозирда кенг

жамоатчиликни хавотир ва ташвишга солиб келаётган муаммолардан бири, шубҳасиз, ахборот маконида «носоғлом» манфаатлар, зиддият ва қарама-қаршилиқлар таъсиридаги ахборотларнинг (ўз жонига қасд қилишнинг осон йўллари тарғиб қилувчи 9 минг, ахлоқсиз мазмунга эга 4 мингдан зиёд сайтлар, компьютер ўйинлари зўравонлик ва ёвузлик, ўта жангари рухдаги (бешафқат урушлар, ўлдиришлар, отишмалар ва ҳоказо) Интернет сайтлари мавжудлиги), миллий ахборот маконимизга кириб келишидир.

Дарҳақиқат, «Газета.уз» ҳамда «Дарё.уз» сайтлари хабарларига кўра, Ўзбекистонда интернет фойдаланувчилари сони 13 миллиондан ошган. Ўзбекистондаги ягона таълим портали ҳисобланган Зиёнет.уз, всетут.уз, мулоқот.уз ва шу каби жами сайтларда рўйхатдан ўтганлар жамланганда ҳам биргина ижтимоий тармоққа кирувчилар миқдорига тенглаша олмаслиги ачинарли ҳолатдир.

Ушбу рақамлар миллий сайтларимизни ёшлар учун жозибador, мазмунли, савияли, қизиқарли, ўзига тортувчи қилиб яратиш масаласига жиддий эътибор қаратишга ундайди. Миллий сайтларимиз олдинда юрмасда, бошқа чет эл сайтларидаги каби «ўзига жалб қилиш» доирасини кенгайтирса, ёшларимиз миллий сайтларга биринчи бўлиб, мурожаат қилиши мумкин бўлади. Ахборот соҳаси либераллашаётган бир пайтда, узоқ-яқин мамлакатлардаги турли хил сиёсий, мафкуравий ва бошқа кучлар, жумладан, 120 га яқин давлат ахборот хуружларини уюштириш устида иш олиб бораётгани, ўзларининг ғаразли манфаатлари йўлида оммавий коммуникация воситаларидан фойдаланиб, ахборот эркинлигини суиистеъмол қилиб, ўсиб келаётган ёш авлодга ахборот таҳдидларини кўрсатиш орқали, ҳали онги ва ҳаётий қарашлари шаклланиб улгурмаган ёшларни чалғитиш, уларнинг онги ва қалбини эгаллаш йўлидаги интилишларини кучайтираётгани сир эмас.

Бугун рақамли технологиялар кириб бормаган соҳа қолмади. Қайси бир жабҳани олмайлик қулайлик, ошкоралик ва тезкорлик бобида замонавий ахборот технологиялари янгиланишларнинг муҳим омилига айланиб бораётир. Шу боис юртимизда иқтисодий-барқарорлик, ижтимоий фаровонликни таъминлаш, аҳоли турмуш даражасини янада ошириш учун барча жабҳага ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этишга алоҳида аҳамият берилмоқда. Бу борада, энг аввало, соҳанинг ҳуқуқий асосларини шакллантиришга эътибор қаратилмоқда. Хусусан, ўтган даврда

“Ахборотлаштириш тўғрисида”ги “Телекоммуникациялар тўғрисида”ги, “Электрон ҳужжат айланиши тўғрисида”ги, “Электрон рақамли имзо тўғрисида”ги, “Электрон ҳукумат тўғрисида”ги бир қатор қонунлар қабул қилингани бунинг тасдиғидир. Рақамли технологияларни ривожлантириш ва кенг қўллаш давлатимизнинг яқин ҳамда узоқ муддатга мўлжалланган муҳим стратегик вазифалари қаторида турганини алоҳида қайд этиш жоиз. Бунга Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи мисолида яна бир бор амин бўлиш мумкин. Унда таъкидланганидек, 2030 йилгача мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотини 2 баробардан зиёд оширишда илғор технологиялар ҳамда ахборот-коммуникация тизимларини барча соҳага янада фаол жалб этиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Бинобарин, жаҳон амалиёти ахборот-коммуникация технологияларнинг таракқиёти мамлакатнинг рақобатдошлигини ошириш, катта оқимдаги ахборотни тўплаш ва умумлаштириш, бошқарувни стратегик даражада ташкил этиш учун кенг имкониятлар яратиб беришда асосий омилга эга эканлигини кўрсатмоқда. Айни пайтда дунё бўйича яратилаётган ялпи ички маҳсулотнинг ўртача 5,5 фоиздан ортиғи ахборот-коммуникация технологиялари ҳиссасига тўғри келмоқда. Мутахассислар фикрига кўра, ушбу кўрсаткич 2023 йилда 10 фоиздан ошиши кутилмоқда. Бундан кўриниб турибдики, замонавий ахборот технологиялари ва дастурий маҳсулотлар даромадбоп соҳалардан бири сифатида давлат иқтисодиётини ривожлантиришда муҳим тармоқлардан бирига айланиб бораётир. Айнан ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш давлат идоралари фаолиятининг янада шаффофлигини таъминлашга, муҳим бошқарув жараёнларида фуқаролар ва фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситаларининг фаол иштирок этиши учун шароит яратади, қолаверса, бугун ҳаётнинг ўзи бизга ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш бизнес юритишни яхшилаш, иқтисодиётнинг рақобатдошлигини ошириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш билан бирга, ҳаёт сифатини оширишга ҳам хизмат қилишини кўрсатиб турибди.

Хулоса урнида таъкидлаш жоъизки, ракамли технологиялар ислохотлар жараёнининг очиқлигини таъминлаш, давлат ва жамият ўртасида самарали ахборот алмашиш механизмини ўрнатишда муҳим - восита саналади. Айни пайтда ҳукумат, вазирлик ва идоралар, шунингдек, парламент аъзоларининг аҳоли билан самарали мулоқот ўрнатиш учун махсус виртуал қабулхоналари ташкил этилгани, аввало, жаҳон амалиётига уйғун ҳолда соҳада қонун ҳужжатларини муттасил такомиллаштириб бориш, янги қонунларнинг мазмун-моҳиятидан кенг жамоатчиликни хабардор қилиш ва уларни амалиётга самарали татбиқ этишга хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ.

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-жилд. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
2. Ўзбекистон Республикаси ВМ нинг 2002 йил 6 июндаги № 200 “Компютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги қарори”
3. Ўз.РХТВ 13.02.2008 йил, 35 сонли буйруш /Халқ таълими вазирлигининг ахборот –портали (WWW.EDU PORTAL.UZ) .
4. Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни.ЎРҚ-406-сон. 2016 йил14 сентябрь.
- 5.Аминов И.Б. Таълим тизимида АКТдан фойдаланиш. Самду Самарқанд 2012 йил.асалари педагог-ўқитувчилари учун амалий тавсиялар). –Т.: “Истеъдод” жамғармаси, 2009. – 160 б.
- 7.Бегимқулов У. Педагогик таълимда замонавий ахборот технологияларини жорий этишнинг илмий-назарий асослари. Монография. Тошкент 2007 йил.
- 8.Қодиров Б.Ғ., Бегимқулов У.Ш., Абдуқодиров А.А. Ахборот технологиялари. Электрон дарслик. Тошкент. 2002 йил
- 9.Абдуманнонов А. Таълим сифатини оширишда ахборот технологияларидан фойдаланиш. Тошкент. 2017 йил.
- 10..Борисова Т.С. Гигиенические основы компьютеризации обучения. Минск БГМУ, 2018.